

BEATA SKRZYDLEWSKA* – WARSZAWA

**MUZEUM ZGROMADZENIA ZMARTWYCHWSTANIA
PANA NASZEGO JEZUSA CHRYSZTUSA W RZYMIE.
ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE I REALIZACJA**

**MUSEUM OF THE CONGREGATION OF THE RESURRECTION
OF OUR LORD JESUS CHRIST IN ROME.
MISSION AND IMPLEMENTATION**

Abstract

A small museum has been established on the grounds of the monastery at via San Sebastianello 11 in Rome in 2019 to collect memorabilia related to the founders of the Congregation of the Resurrection of Our Lord Jesus Christ.

It exhibited the works of Bogdan Jański (1807–1840), and the priests: Peter Semenenko (1804–1886), Hieronim Kajsiewicz (1812–1873) or Aleksander Jełowicki (1804–1877). Relations of the Resurrectionists with prominent Poles, flagship figures of Polish literature, art and politics, such as Adam Mickiewicz, Ignacy Krasiński, Cyprian Kamil Norwid, Tomasz Oskar Sosnowski, Antoni Patek, as well as Ignacy Domeyko, have also left material traces and form the core of the museum's collection.

As a result, a decision was made to expand and modernize the exhibition.

On 15 December 2023, the modernized museum was opened. Visitors can learn about the history of the congregation and the activities of Resurrectionist establishments on many continents.

An important place is occupied by copies of documents from the monastery archives left behind by B. Jański, founder of the Congregation of the Resurrection, a Polish activist of the Great Emigration. These are archives brought from Paris – materials from the Great Emigration or documents left behind by

* Beata Skrzydlewska – dr historii sztuki, adiunkt, Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie, zastępca dyrektora Muzeum Narodowego w Lublinie
e-mail: b.skrzydleska@uksw.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0002-9326-8916>

Rev. H. Kajsiewicz – co-founder of the order, participant in the November Uprising, confessor of C.K. Norwid and Z. Krasiński, among others.

An important part includes by materials left behind by historian Rev. Walerian Kalinka – participant in the 1846 Kraków Uprising, associate of the Lambert Hotel, head of the diplomatic Swedish Agency during the January Uprising.

Keywords: Museum of the Congregation of the Resurrection of Our Lord Jesus Christ in Rome; Mentorella; Bogdan Jański; Father Walerian Kalinka; Father Hieronim Kajsiewicz; Tomasz Oskar Sosnowski; Antoni Patek

Translated by Marek Robak-Sobolewski

Streszczenie

Na terenie klasztoru przy via San Sebastianello 11 w Rzymie utworzono w 2019 roku niewielkie muzeum, w którym zgromadzono pamiątki związane z założycielami Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego.

Ekspozowano tam spuściznę po Bogdanie Jańskim (1807-1840), księżach: Piotrze Semenence (1804-1886), Hieronimie Kajsiewicz (1812-1873) czy Aleksandrze Jełowickim (1804-1877). Związki zmartwychwstańców z wielkimi Polakami, sztandarowymi postaciami naszej literatury, sztuki czy polityki: Adamem Mickiewiczem, Ignacym Krasińskim, Cyprianem Kamilem Norwidem, Tomaszem Oskarem Sosnowskim, Antonim Patkiem czy Ignacym Domeyką, zostawiły ślady także materialne i stanowią trzon kolekcji muzealnej.

W związku z tym podjęto decyzję o rozbudowie i unowocześnieniu ekspozycji.

Dnia 15 grudnia 2023 roku otwarto zmodernizowane muzeum. Zwiedzający mogą zapoznać się z historią zgromadzenia, poznać historię i działalność placówek zmartwychwstańczych zakładanych na wielu kontynentach.

Ważne miejsce na ekspozycji zajmują kopie dokumentów z archiwum klasztornego pozostałe po B. Jańskim, założycielu Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego, polskim działaczu Wielkiej Emigracji. Są to archiwalia przywiezione z Paryża – materiały po Wielkiej Emigracji czy dokumenty pozostałe po ks. H. Kajsiewicz – współzałożycielu zakonu, uczestniku powstania listopadowego, spowiedniku m.in. C.K. Norwida, Z. Krasińskiego.

Istotną część zajmują materiały pozostałe po historyku, ks. Walerianie Kalince – uczestniku powstania krakowskiego w 1846 roku, współpracowniku Hotelu Lambert, kierowniku dyplomatycznej Agencji Szwedzkiej podczas powstania styczniowego.

Słowa kluczowe: Muzeum Zgromadzenia Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa w Rzymie; Mentorella; Bogdan Jański; o. Walerian Kalinka; o. Hieronim Kajsiewicz; Tomasz Oskar Sosnowski; Antoni Patek

Muzea Kościoła rzymskokatolickiego w kształcie znanym nam współcześnie istnieją od pierwszej połowy XIX wieku, jednak korzeniami sięgają nawet czasów starożytnych, bo wywodzą się od skarbców przyświątynnych¹.

W placówkach kościelnych powstających w XIX i na początku XX wieku gromadzono głównie obiekty wycofane z kultu, ale muzea diecezjalne organizowane po rozbiorach na terenach dawnej Rzeczypospolitej miały w swych zasobach także muzealia o charakterze historycznym, przypominające o latach świetności naszej ojczyzny. Duchowieństwo w okresie upadku Polski czynnie angażowało się w krzewienie kultury polskiej, zatem ambicją twórców tych placówek, co wynikało z zapotrzebowania społeczeństwa, było oczekiwanie, aby pełniły one także funkcję muzeów narodowych².

Księża diecezjalni, ale także zakonnicy angażowali się w pomoc uczestnikom zrywów narodowościowych. Szczególnym przykładem może być zakon księży zmartwychwstańców.

Początków zgromadzenia upatrywać należy w latach 30. XIX wieku. Uczestnicy powstania listopadowego, po jego upadku, udali się na przymusową emigrację do państw zachodniej Europy, unikając represji carskich. Wychodźstwo to określane jako Wielka Emigracja, obejmowało w dużej mierze warstwy inteligentkie. Najliczniejsza grupa zamieszkała w Paryżu i skupiona była wokół Hotelu Lambert. Wśród nich był także Bogdan Jański, profesor powstającej Politechniki Warszawskiej, nazwany „apostołem emigracji”. Przydomek ten nadano mu w związku z jego działalnością we Francji, ponieważ próbował pomóc zniechęconym i zagubionym w nowym środowisku Polakom. Z czasem B. Jański postanowił założyć zgromadzenie, które miałyby pomóc żyjącym na emigracji rodakom oraz Polakom mieszkającym pod zaborami. Wsparcie miało mieć nie tylko wydźwięk materialny, lecz przede wszystkim duchowy³.

W 1836 roku Jański i kilku jego towarzyszy utworzyli coś na kształt zgromadzenia, zamieszkiwali wspólnie w jednej z kamienic Paryża, razem modlili się i pomagali w sposób czynny emigrantom. Z czasem jednak paryskie „domki” upadły, zaś kilku braci wyjechało na studia do Rzymu⁴.

Ostatecznie dnia 27 marca 1842 roku siedmiu przyszłych zmartwychwstańców złożyło śluby zakonne w katakumbach św. Sebastiana. Przełożonym został ks. Piotr Semenenko⁵. Wprawdzie początki zgromadzenia mają swoje źródło w Paryżu, to

¹ W. Szczebak, *Muzeum Diecezjalne w Tarnowie na tle dziejów muzealnictwa kościelnego w Polsce*, Tarnów 2003, s. 26-35; B. Skrzydlewska, *Problemy i wyzwania muzealnictwa kościelnego w Polsce. Historia i współczesność*, w: *Muzea kościelne wobec nowych wyzwań*, red. N.W. Błażejczyk, P. Majewski, Warszawa 2019, s. 133-139.

² B. Skrzydlewska, *Problemy i wyzwania muzealnictwa kościelnego w Polsce*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 104 (2015) s. 259-261.

³ H. Kajsiewicz, *Pamiętnik o początkach Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego*, w: tegoż, *Pisma*, t. III, Berlin-Kraków, s. 402-527.

⁴ Tamże; J. Iwicki, *Charyzmat zmartwychwstańców. Historia Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego*, t. 1, 1836-1886, tłum. J. Zagórski, Katowice 1990.

⁵ M. Gawlik, *Wątki polskie w „Dzienniku” o. Piotra Semenenko*, Kraków 2024.

wszystko, co najistotniejsze, cała duchowość zmartwychwstańcza ukształtowała się w Rzymie.

Chociaż w Wiecznym Mieście jest wiele miejsc związanych ze zmartwychwstańcami, to najważniejszym pozostaje klasztor przy via San Sebastiano 11. Posesję, będącą niegdyś zajazdem dla podróżnych, wraz z dużą działką zakupił w 1886 roku P. Semenenko⁶. Budynek został dostosowany do potrzeb zgromadzenia. Do głównego gmachu dodano jedno piętro, zaś nad oficynami wzniesiono dwie kondygnacje (il. 1).

Il. 1. Widok kościoła i klasztoru w Rzymie przy via San Sebastiano 11, fot. B. Skrzydlewska

⁶ Tamże.

Wraz z przekształceniami klasztoru rozpoczęto też budowę nowego kościoła na podstawie planów jednego z najbardziej rozchwytywanych architektów Pio Piacentiniego, ale według wskazówek Semenienki, przy znacznym zaangażowaniu Eweliny hrabiny Sobańskiej⁷.

Jednak, jak zauważa Maria Nitka, koniecznością stało się, ze względu na brak funduszy, wprowadzenie do planów Piacentiniego pewnych zmian, których dokonał Luigi Tedeschi⁸. Konsekracja kościoła odbyła się 5 listopada 1889 roku.

W kościele zauważalne są liczne akcenty polskie. Ściany świątyni zdobią obrazy znanych polskich malarzy: Henryka Siemiradzkiego – *Wniebowstąpienie Pańskie*, Franciszka Krudowskiego – *Niewierny Tomasz i św. Magdalena* czy Franciszka Unierzyńskiego – *Pierwsze śluby Zmartwychwstańców* i *Aprobata Zgromadzenia przez Piusa XI*⁹.

Działalność domu zmartwychwstańców omawiana jest rzadko, a podręczniki szkolne z historii pomijają jego związki z polską emigracją i ogromną pomoc dla niej. A przecież w Rzymie w XIX wieku były bezsprzecznie trzy najważniejsze punkty, do których trafiali Polacy: Caffè Greco, pałac książąt Odescalchi i klasztor Zmartwychwstańców¹⁰.

Muzeum

W drugiej połowie XX wieku przeprowadzono renowację wnętrza kościoła. Niektóre dawne elementy wystroju świątyni nie zostały włączone do wyposażenia. Zlikwidowano m.in. ołtarze boczne. Na skutek tego ówczesny przełożony generalny ks. dr Tadeusz Kaszuba (w latach 1975-1981 generał zakonu) powziął myśl założenia muzeum. Zdemontowane ołtarze, jak i tablice pamiątkowe miały znaleźć się na ekspozycji¹¹.

Plany te zrealizowano znacznie później dzięki staraniom ówczesnego sekretarza ks. Dennisa Sandersa. Muzeum powstało dopiero w 1994 roku i zlokalizowano je

⁷ Zob. A. Lechert, *List do Piotra Semenienki CR*, z 18 lipca 1883, CRA-R 37145; z 19 lipca 1883, CRA-R 37146, za: J. Iwicki, *Charyzmat zmartwychwstańców. Historia Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego*, t. 2, 1887-1932, tłum. W. Mleczko, J. Piątkowska-Osińska, B. Tischner, Kraków-Kielce 2007, s. 32; P. Jamski, *Jak duchowość zmartwychwstańców przekształcała środowisko kulturowe. Modlitwa Pańska o. Piotra Semenienki i Feliksa hr. Sobańskiego*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 70; tenże, *How the Spirituality of the Resurrectionists Transformed the Cultural Environment. The Lord's Prayer of Father Piotr Semenienko and Feliks Count Sobański*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 252.

⁸ M. Nitka, *Kościół pw. Zmartwychwstania Pańskiego w Rzymie jako świątynia Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 149; też, *The Church of the Resurrection in Rome as a Temple of the Polish-Lithuanian Commonwealth*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 331.

⁹ Taż, *Kościół pw. Zmartwychwstania Pańskiego w Rzymie*, s. 157-164.

¹⁰ W. Smoczyński, *Rzym. Jego kościoły i pomniki. Upominek pielgrzymom polskim*, Kraków 1902; W. Zahorski, *Polak we Włoszech*, Rzym 1983.

¹¹ T. Kaszuba, Ł. Libera, *Spis przedmiotów pamiątkowych umieszczonych w Muzeum Domu Generalnego oo. Zmartwychwstańców w Rzymie*, Rzym 1997, s. 1.

w podziemiach klasztornych. Otwarcia i poświęcenia dokonał generał zgromadzenia ks. Robert Kurtz (w latach 1995-2015 biskup Bermud)¹².

Głównym celem powołania placówki było zaprezentowanie historii zgromadzenia zmartwychwstańców, co zilustrowano pamiątkami po założycielach. Dlatego też włączono do ciągu ekspozycyjnego aktualne wówczas wydarzenia, pokazując fotografie z ważnych spotkań, m.in. z wyborów władz generalnych, ale i fotokopie wybranych archiwaliów ze spuścizny wybitnych zmartwychwstańców. Przez taki dobór eksponatów placówka zyskała w dużej mierze charakter muzeum biograficznego¹³. Na wystawie pokazano także obrazy o tematyce sakralnej, np. obraz Chrystusa Zmartwychwstałego czy obraz św. Andrzeja Boboli, pochodzący z uroczystej Mszy beatyfikacyjnej, a подарowany zgromadzeniu przez papieża Piusa IX. Dzieło ukazujące Andrzeja Bobolę ważne jest dla zakonu również z innego powodu, procesowi beatyfikacyjnemu przewodził bowiem ks. Semenenko.

Istotną część ekspozycji stanowiły portrety¹⁴. Na ścianach bocznych rozwieszono wizerunki księży: Tomasza Brzeski – muzyka, kompozytora, przez szesnaście lat przełożonego misji bułgarskiej, Konstantego Czorby (z Sapiehów), pierwszego biskupa z grona zmartwychwstańców, ks. Fergino (pracującego w Bułgarii), a także portrety przełożonych generalnych zgromadzenia zmartwychwstańców, których przewodnikami duchowymi byli księża zmartwychwstańcy¹⁵.

Interesującym elementem było umieszczenie ołtarzy przeniesionych z kościoła. W jednym z nich znajduje się obraz Matki Bożej Dobrej Rady, który jest kopią dzieła z Genzano, w drugim zaś obejrzyć można było wizerunek twarzy Chrystusa, odkryty pod sklepieniem kościoła podczas jego renowacji (il. 2).

Po kilku latach muzeum przeniesiono do jednego z pomieszczeń domu generalnego i ulokowano je na pierwszej kondygnacji. Tym samym ekspozycja uległa przekształceniom.

Nie prezentowano już m.in. ołtarzy, udostępniono zaś pamiątki związane z założycielami zgromadzenia zmartwychwstańców. Eksponowano tam spuściznę po Bogdanim Jańskim (1807-1840), księżach: Piotrze Semenence (1804-1886), Hieronimie Kajsiewiczu (1812-1873) czy Aleksandrze Jełowickim (1804-1877)¹⁶ (il. 3).

¹² <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkurtzr.html> (dostęp: 22.07.2024).

¹³ A. Hamryszczak, *Muzeum Stefana kardynała Wyszyńskiego w Stoczku Klasztornym jako przykład biograficznego muzeum kościelnego*, „Studia Warmińskie”, 60 (2023) s. 451; B. Skrzydlewska, *Muzea Kościoła katolickiego w Polsce. Informator*, Kielce 2004, s. 14.

¹⁴ A. Hamryszczak, *Ogólnopolska konferencja naukowa „Ekspozycje stałe w muzeach Kościoła rzymskokatolickiego. Historia i współczesność”*. Lublin 15 grudnia 2020 roku, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 115 (2021) s. 599-602.

¹⁵ <https://zmartwychwstancy.pl/historia> (dostęp: 22.07.2024).

¹⁶ M. Chotyńska, *Bogdan Jański i jego współcześni*, „Perspektywy Kultury”, 29 (2020) nr 2, s. 25-41; A. Hamryszczak, *Archiwum w Domu Generalnym Zgromadzenia Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa w Rzymie*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 25-28; tenże, *The Archives at the General House of the Congregation of the Resurrection of Our Lord Jesus Christ in Rome*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 203-220. Gawlik, *Wątki polskie w „Dzienniku” o Piotra Semenenci*; A. Kardaś, *Hieronim Kajsiewicz – dom, marzenia, powołanie*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 119-140; tenże, *Hieronim Kajsiewicz – Home, Dreams, and Calling*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 141-164; A. Nowak, *Aleksander Jełowicki (1804-*

Il 2. Wnętrze pierwszego muzeum. Ołtarze przeniesione z Kościoła po przeprowadzeniu renowacji, fot. P. Hamryszczak

Il. 3. Muzeum – widok obecny. Sala 1. Pozostałości architektoniczne po przebudowie kościoła, fot. P. Hamryszczak

Znalazła się tam również spuścizna po założycielkach zgromadzenia żeńskiego, Celinie i Jadwidze Borzęckich (prywatnie matce i córce)¹⁷. Oprócz rzeczy osobistych wymienionych tutaj osób, zaprezentowane były także liczne aparaty kościelne, pieczęcie i figurki świętych zakonu, a przede wszystkim archiwalia w formie reprintów. W tym czasie opiekę nad muzeum i archiwum sprawował ks. Paweł Szymanowski.

Tak bogata kolekcja, a także niezmiernie ciekawe i ważne dla polskiej historii zasoby archiwum wymagały nowego wyboru i przy okazji unowocześnienia części ekspozycyjnej, która dałaby szansę przypomnienia wielkiego wkładu zgromadzenia w pomoc emigracji politycznej, głównie po powstaniach listopadowym i styczniowym¹⁸.

Ponadto zaznaczyć należy, że wielu księży zgromadzenia przyczyniło się do rozwoju kultury polskiej, a nie zawsze istniała możliwość pokazania ich wkładu w nasze życie religijne i w obyczajowość. W tym kontekście wspomnieć należy chociażby o ks. Eustachym Skrochowskim¹⁹ czy ks. Walerianie Przewłockim²⁰.

Pominąć nie można związków zmartwychwstańców z wielkimi Polakami, sztandarowymi postaciami naszej literatury, sztuki czy polityki: Adamem Mickiewiczem, Ignacym Krasińskim, Cyprianem Kamilem Norwidem, Tomaszem Oskarem Sosnowskim, Antonim Patkiem czy Ignacym Domeyką²¹. Dla wyakcentowania związków zmartwychwstańców z artystami czy politykami konieczne było przygotowanie poszerzonej ekspozycji.

Projekt merytoryczny muzeum wykonany został przez dr Beatę Skrzydlewską z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, po konsultacjach z księżmi zmartwychwstańcami – prof. Andrzejem Gieniuszem i Pawłem Szymanowskim, projekt techniczny sporządziła Elżbieta Kasprzyk (Grupa Techne).

1877) – *nieprzeciętny wśród przeciętnych*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 301-317; też, *Aleksander Jelowicki (1804–1877) – an Extraordinary among the Extraordinary*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 317-332.

¹⁷ Za początek zgromadzenia uznaje się dzień 6 stycznia 1891 roku, kiedy to Celina Borzęcka, z córką Jadwigą i z trzema siostrami, złożyła śluby zakonne.

¹⁸ W. Młeczko, *Zasób archiwum księży zmartwychwstańców w Rzymie*, w: *Archiwa kościelne w niepodległej Polsce*, red. A. Laszuk, Warszawa 2020, s. 207-218; Hamryszczak, *Archiwum w Domu Generalnym*, s. 23-39; zob. także: Hamryszczak, *The Archives at the General House*, s. 203-220.

¹⁹ M. Sanak, *Ksiądz Eustachy Skrochowski (1843-1895) jako badacz starożytności chrześcijańskiej*, w: *Starożytność chrześcijańska. Materiały zebrane*, red. J.C. Kałużny, t. 4, Kraków 2016, s. 117-150; B. Skrzydlewska, *Ksiądz Eustachy Skrochowski – prekursor muzealnictwa kościelnego*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 321-340; zob. także: też, *Priest Eustachy Skrochowski – Pioneer of Church Museology*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 341-354.

²⁰ M. Gawlik, *Z Zimna do Rzymu – krótka opowieść o życiu zmartwychwstańca ks. Waleriana Damazego Przewłockiego*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 71-92; zob. także: tenże, *From the Cold to Rome – a Short Account of the Life of the Resurrectionist Father Walerian Damazy Przewłocki*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 93-116.

²¹ B. Czaplą, *Kontakty Antoniego Patka ze zmartwychwstańcami*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 51-59; tenże, *Connections of Antoni Patek with the Resurrectionists*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 61-69; L. Lameński, *Tomasz Oskar Sosnowski 1810-1886*, Lublin 1997.

Przystępując do nowocześniejszej ekspozycji stałej, konieczne było wytypowanie odpowiednich pomieszczeń na muzeum i wyselekcjonowanie obiektów, które miały się znaleźć na ekspozycji. Jako że muzeum otrzymało dwie dodatkowe sale, zatem oprócz tych umieszczonych na pierwotnej wystawie muzealiów, potrzebne było dodanie kolejnych przedmiotów pasujących do nowej przestrzeni wystawiennej. Wiązało się to niejednokrotnie z koniecznością przejrzenia archiwaliów, bo oprócz wyrobów artystycznych, to one stanowią podstawę ekspozycji. Wnikliwa kwerenda przyczyniła się do ostatecznego, merytorycznego sformułowania projektu. Niezbędnym było także określenie stanu zachowania obiektów wybranych do ekspozycji i przeprowadzenie konserwacji zachowawczej, czym zajmowała się m.in. Izabela Kasprzyk-Obołończyk.

Ostatecznie na muzeum przeznaczono trzy sale na pierwszej kondygnacji klasztoru w domu generalnym przy via San Sebastianello 11 w Rzymie.

Sala 1

Zwiedzanie rozpoczyna się od sali, w której na tablicach w wersji polskiej, angielskiej i włoskiej zaprezentowana jest historia domu generalnego – kościoła i klasztoru przy via San Sebastianello 11 w Rzymie. Posesję i dawny zajazd zaadaptowany z czasem na klasztor zakupił, o czym wspomniano powyżej, w 1886 roku ks. Semenenko. Obecnie pojedyncze elementy architektoniczne pochodzące z kościoła, które nie weszły do jego wystroju po renowacji przeprowadzonej przed laty, znajdują się na ekspozycji.

Również na tablicy umieszczono plan całego założenia z zaznaczeniem najważniejszych miejsc i dzieł sztuki znajdujących się na terenie kościoła.

Jako że sala ma charakter wprowadzający, przeznaczona jest także do prezentacji multimedialnej, umieszczony jest więc tam ekran telewizyjny, na którym zwiedzający mają okazję obejrzeć film poświęcony historii Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego, zrealizowany przez Dorotę Awiorok i Wojciecha Nieśpiałowskiego²².

Powstające zgromadzenie, choć początkowo bez nazwy i bez reguły, zakładał Polacy. Założycielom, co rozumiały, przyświecała wiara, ale także leżała na sercu „sprawa polska”, bardzo szybko jednak nastąpiło umiędzynarodowienie zgromadzenia. Duży wpływ na to miał m.in. ks. H. Kajsiewicz²³. I tak w 1857 roku zmartwychwstańcy założyli swoją placówkę w Kanadzie, gdzie prowadzili szkołę, sierociniec i dom starców. Kilka lat później utworzyli swoją prowincję w Bułgarii i Stanach Zjednoczonych. Na terenach dawnej Rzeczypospolitej rozpoczęli swoją działalność w 1870 roku w Jazłowcu, dziesięć lat później przybyli do Lwowa, a następnie do Krakowa²⁴.

Znacznie później, bo już w latach 50. XX wieku rozpoczęli działalność w Ameryce Południowej – w Boliwii i Brazylii. W 1978 roku dotarli do Australii, a z po-

²² <https://muzeumzmartwychwstancow.eu/film/> (dostęp: 3.04.2024).

²³ Kardaś, *Hieronim Kajsiewicz – dom*, s. 121; tenże, *Hieronim Kajsiewicz – Home*, s. 143.

²⁴ D. Nestorow, R. Nestorow, *Pomiędzy Mentorellą a Paryżem. Artystyczna wizja krakowskiego kościoła Zmartwychwstańców ojca Leona Zbyszewskiego (1832-1907)*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 117-144; ciż, *Between Mentorella and Paris. Father Leon Zbyszewski's (1832-1907) Artistic Vision of the Cracow Resurrectionist Church*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 299-326.

czątkiem nowego tysiąclecia w 2002 roku do Tanzanii. Dlatego też na jednej ze ścian tej sali umieszczono mapę, na której zaznaczono miejsca, gdzie zlokalizowane są placówki zgromadzenia rozsiane po całym świecie.

Tuż obok ustawiono gablotę, poświęconą Mentorelli, wspaniałemu sanktuarium o bardzo bogatej tradycji, którego początki sięgają, według tradycji, czasów Konstantyna I Wielkiego. Miejsce szczególne, także z tego powodu, że przebywać miał tam również św. Benedykt z Nursji. Właścicielami tego kościoła byli później, aż do końca XIV wieku benedyktyni, po nich do 1772 roku jezuita, następnie posługę pełnili tam misjonarze św. Wincentego a Paulo, zaś od 1857 roku sanktuarium opiekują się księża zmartwychwstańcy²⁵.

W tej sali znalazło się też miejsce dla uczczenia wielkiego rzeźbiarza Tomasa Oskara Sosnowskiego, wyeksponowano dwa modele gipsowe Matki Bożej Niepokalanie Poczętej, obydwa wykonane w latach 1854-1855. Warto nadmienić, że po śmierci artysty prawie wszystko, co pozostało w jego pracowni, trafiło do rzymskich zmartwychwstańców²⁶ (il. 4).

Il. 4. Muzeum – widok obecny. Sala 1. Modele gipsowe Matki Bożej Niepokalanie Poczętej autorstwa Oskara Tomasa Sosnowskiego, fot. P. Hamryszczak

²⁵ B. Jamska, *Z Wiednia do Mentorelli. Dar cesarzowej Marii Teresy dla sanktuarium Matki Bożej*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 46-50; zob. także: taż, *From Vienna to Mentorella. Empress Maria Theresa's gift to the Sanctuary of Our Lady*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 226-228.

²⁶ Lameński, *Tomasz Oskar Sosnowski (1810-1886)*, s. 203-204; tenże, *Badacze ukraińscy o Tomaszu Oskarze Sosnowskim, synu ziemi wołyńskiej*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 237-252.

Sala 2

Ekspozycja w kolejnej sali poświęcona jest Wielkiej Emigracji. „Opowiedziane” tu zostały losy wygnańców, zmuszonych opuścić ojczyznę po klęsce powstania listopadowego. Pośrodku, w ustawionym stole-gablocie, zaprezentowano kopie wybranych archiwaliów, m.in. korespondencji, sprawozdań ze spotkań organizowanych w Paryżu przez głównych przedstawicieli Wielkiej Emigracji, w tym późniejszych założycieli zgromadzenia (il. 5).

IL 5. Muzeum – widok obecny. Sala nr 2. Gabłota z kopiami archiwaliów, m.in. korespondencji, sprawozdań ze spotkań organizowanych w Paryżu przez głównych przedstawicieli Wielkiej Emigracji, w tym późniejszych założycieli zakonu, fot. P. Hamrysyczak

Duży wpływ na fakt, że zgromadzenie powstało – co zawsze zmartwychwstańcy podkreślają – miał Adam Mickiewicz oraz jego przyjaźń z Bogdanem Jańskim.

W stojących pod ścianą gabłotach umieszczono więc pamiątki związane także z Mickiewiczem. Archiwum zmartwychwstańców jest w posiadaniu listów poety, a korespondencje i bileciki z zaproszeniem skierowanym do Jańskiego, napisane przez Celinę z Szymanowskich Mickiewiczową znajdują się również na ekspozycji²⁷.

Obejrzeć można także list Norwida, który – o czym nie wszyscy wiedzą – pragnął wstąpić do zmartwychwstańców, jednak zgody nie wyraził na to ówczesny generał zgromadzenia ks. Kajsiewicz.

W gabłocie znajdują się także kopie listów i dokumentów związanych z Ludwikiem Platerem. W dobrych relacjach z założycielami zgromadzenia zmartwychwstańców pozostawał Antoni Patek. W archiwum zakonnym przy via San

²⁷ Hamrysyczak, *Archiwum w Domu Generalnym*, s. 32-34.

Sebastianello zgromadzono piętnaście listów A. Patka datowanych na lata 1847-1876. Dotyczą one głównie spraw bieżących. Jedną z najcenniejszych pamiątek, którą można obejrzeć, jest wspaniały chronometr jego autorstwa. W muzeum na ekspozycji znajduje się egzemplarz z połowy lat 70. XIX wieku, który należał do ks. Semenki, подарowany przez autora. Egzemplarz o tyle ciekawy, że koperta nie jest wykonana ze złota, w przeciwieństwie do większości zegarków Patka, a ze srebra próby 800. Wnętrze koperty typu *half hunter* zdobi przedstawienie Chrystusa Zmartwychwstałego, u którego stóp widnieje gwiazda pięcioramienna. Po bokach artysta umieścił litery A i Ω (Chrystus wczoraj i dziś; początek i koniec). Grawer ten jest bez wątpienia unikatowy. Nie udało się znaleźć podobnego²⁸ (il. 6).

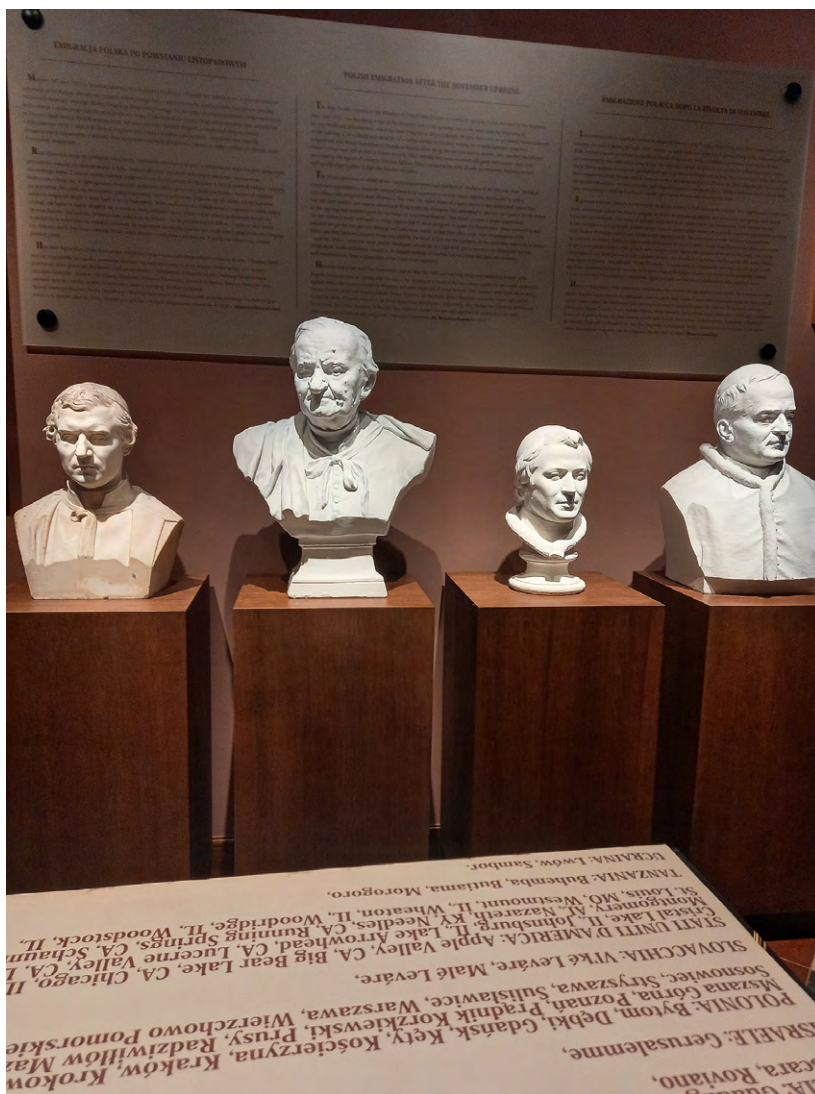
Fot. 6. Chronometr, połowa lat 70 XIX wieku,
Antoni Patek, fot. W. Nieśpiałowski

Ważnym punktem tej części ekspozycji są popiersia gipsowe osób związanych z zakonem, a więc: ks. Aleksandra Jełowickiego, ks. Piotra Semenki i papieża Piusa IX autorstwa Tomasza Oskara Sosnowskiego, ks. Hieronima Kajsiewicza

²⁸ B. Czaplą, *Antoni Patek. Zegarmistrz królów*, Warszawa 2021; tenże, *Kontakty Antoniego Patka ze zmartwychwstańcami*, s. 57; tenże, *Connections of Antoni Patek*, s. 63.

dłuta Henryka Stattlera, drugie popiersie Piusa IX wykonane przez G. Gallego, a także Edwarda Jełowickiego stworzone przez nieznanego autora. Rzeźby ustawione są na specjalnie przygotowanych ekspozytorach (il. 7).

Uzupełnieniem ekspozycji jest stojąca szafa biblioteczna z wybranymi książkami z księgozbioru klasztornego.

Il. 7. Muzeum – widok obecny. Sala 2. Popiersia gipsowe Aleksandra Jełowickiego, Piotra Semenki i papieża Piusa IX autorstwa Tomasza Oskara Sosnowskiego, popiersie Hieronima Kajsiewicza dłuta Wojciecha Stattlera, drugie popiersie Piusa IX wykonane przez G. Gallego i nieznanego autora, popiersie Edwarda Jełowickiego, fot. M. Wrześniak

Sala 3

Aranżacja sali trzeciej podporządkowana jest poszczególnym prowincjom zmartwychwstańców na różnych kontynentach. W kilku gablotach zaprezentowano historię i działalność zgromadzenia w wielu rejonach świata, umieszczono tam pamiątki usystematyzowane według regionów²⁹ (il. 8).

IL. 8. Muzeum – widok obecny. Sala 3. Gabloty z pamiątkami z różnych prowincji zmartwychwstańców, fot. P. Hamryszczak

W 1866 roku zmartwychwstańcy wyjechali do Ameryki Północnej, wysłani przez generała zgromadzenia ks. Kajsiewicza, celem podjęcia pracy wśród polskich emigrantów. Zmartwychwstańcy przyczynili się do zorganizowania całego szeregu parafii, wzniesli wiele kościołów i szkół parafialnych. Chcąc przybliżyć ich działalność, w gablotach zaprezentowano m.in. pocztówki z niektórych pierwszych apostołów w USA czy „Dziennik Chicagoski” – codzienne pismo polonijne, założone przez ks. Wincentego Barzyńskiego i wydawane w Chicago w latach 1890-1971 przez zmartwychwstańców³⁰.

Ważnym miejscem pozostaje Prowincja Ontario-Kentucky, do której na zaproszenie tamtejszego biskupa przyjechał w 1857 roku ks. Eugene Fucken, a kilka lat później dołączył jego brat Luis Fucken, także zmartwychwstaniec. Współcześnie zmartwychwstańcy pracują w kilku parafiach, m.in. angielskich, portugalskich, które rozmieszczone są w pięciu diecezjach Kanady, USA i Ber-

²⁹ <https://zmartwychwstancy.pl/placowki> (dostęp: 9.06.2024).

³⁰ <https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/sn83045747> (dostęp: 10.06.2024).

mudów. Ilustruje to m.in. *List o Ludwika Fuckena* z mapą pokazującą placówkę zgromadzenia w 1879 roku.

Księża zmartwychwstańcy w 1959 roku podjęli pracę w Ameryce Południowej – w Brazylii i w Boliwii. Wyjechali tam z inicjatywy papieża Jana XXIII z misją *ad gentes*.

Na wystawie nie można było również pominąć informacji o apostolacie unickim. Pracę na terenie Tracji podjęto w 1863 roku. Pionierem działalności zmartwychwstańców na tych ziemiach był ks. Karol Kazanowski, do którego wkrótce dołączyli inni duchowni, w tym Tomasz Breska, Szymon Kобрzyński, Walerian Przewłocki i Łukasz Wronowski. Na swój ośrodek ewangelizacyjny zmartwychwstańcy wybrali Adrianopol (czyli Edirne), gdzie założyli seminarium duchowne i drukarnię. Niestety w 1914 roku wszystkie placówki założone i prowadzone przez zgromadzenie zostały zamknięte. Misja zmartwychwstańców przeniosła wówczas swoją siedzibę do Malko Tyrnowo w Bułgarii.

Istotnym faktem dla zmartwychwstańców, godnym pokazania w muzeum, jest to, że spośród ich szeregów kilku księży otrzymało nominacje biskupie: Joseph Weber (1846-1918), biskup pomocniczy (Lwów, Ukraina); Salvatore Baccarini (1881-1962), arcybiskup Kapuy (Włochy); Ivan Garufaloff (1887-1951), egzarcha Sofii (Bułgaria); Robert Dehler (1889-1966), wikariusz apostolski Bermudów; Bernard James Murphy (1918-1974), biskup Bermudów; Brian Leo John Hennessy (1919-1997), biskup Bermudów; Nino Marzoli (1938-2000), biskup pomocniczy (Santa Cruz, Boliwia); Robert Joseph Kurtz (1939), biskup Bermudów; Wiesław Śpiewak (1963), biskup Bermudów.

Ważnym elementem aranżacji jest pulpit, przy którym pracował ks. Semenenko, udostępniono także do oglądania jego rzeczy osobiste. To z nim C. Borzęcka omawiała plany założenia zakonu, a jedna z gablot poświęcona jest Zgromadzeniu Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego (il. 9).

Samo przygotowanie ekspozycji miało na celu propagowanie wiedzy o Zgromadzeniu Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa. Kierunek działania wytyczony przez organizatorów był jasno sprecyzowany – pokazanie wielkiego wkładu księży zmartwychwstańców w działalność konspiracyjną i patriotyczną na rzecz narodu polskiego w okresie niewoli narodowej. Dzieje klasztoru i zgromadzenia mają przywołać refleksję nad tragiczną historią Rzeczypospolitej, budzić namysł nad trudnym losem Polaków przebywających na wygnaniu oraz oddziaływać wychowawczo na zwiedzających, inspirując ich do przyjęcia postawy umiłowania ojczyzny i zrozumienia roli Kościoła katolickiego jako depozytariusza uniwersalnych wartości moralnych i strażnika polskości³¹.

Na przykładzie wspomnianego muzeum można zauważyć, że dzięki współpracy wybitnych Polaków związanych ze zmartwychwstańcami, jak m.in. Adam Mickiewicz, Cyprian Kamil Norwid czy wreszcie Fryderyk Chopin, kolejne pokolenia Polaków mogły utrzymać i formować swoją tożsamość narodową i chrześcijańską. Doceniając wkład księży zmartwychwstańców w pracę nad zachowaniem naszej

³¹ A. Hamryszczak, *Biograficzne Muzeum Domu Pamięci św. Jana Pawła II w Kraczkowej i jego rola duszpastersko-pedagogiczna*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 6 (2021) nr 2, s. 259-281.

Il. 9. Muzeum – widok obecny. Sala 3. Pulpit ks. Piotra Semenki i popiersie Bogdana Jańskiego, fot. P. Hamryszczak.

tożsamości, nie można zapomnieć o rzeczy najistotniejszej, czyli o ich wpływie na formację religijną nie tylko Polaków.

Powołanie do życia muzeum było efektem pracy wielu osób. Współcześnie istnieje wiele placówek działających w obrębie Kościoła rzymskokatolickiego, można powiedzieć, że są zjawiskiem powszechnym i rozwijają się wyjątkowo dynamicznie³². Jednak muzea kościelne związane z dziedzictwem polskim poza granicami kraju są nieliczne. Istota eksponowanych tam obiektów jest szczególna. Przedmioty wycofane z kultu współlegzystują tam z pamiątkami świeckimi dokumentującymi historię naszej ojczyzny. Specyfiką tych muzeów jest nie tylko obecność sztuki sakralnej, ale także rzeczy świeckich, związanych z aktywnością artystów, polityków działających poza granicami naszego kraju.

Zaznaczyć należy, że bez finansowego wsparcia Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach projektu *Waloryzacja i udostępnianie zbiorów z czasów Wielkiej Emigracji oraz powstania Zgromadzenia Zmartwychwstańców* nowa aranżacja i towarzyszące temu liczne przedsięwzięcia nie byłyby możliwe.

Poza rewitalizacją ekspozycji stałej w dotychczasowych salach, ocenie został poddany zbiór archiwaliów liczący ponad 2000 jednostek. Przeglądu materiałów

³² Tenże, *Muzeum lat Dziecięcych Prymasa Tysiąclecia Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Zuzeli*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 114 (2020) s. 97-122; B. Skrzydlewska, *Muzea wyznaniowe. Funkcja – cele – zadania*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 112 (2019) s. 349-362; też, *Muzea Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce*, Kielce 2004.

rękopiśmiennych i wskazania negatywnych zmian zasobu dokonała Maria Serafinowicz, wieloletni główny konserwator w Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie³³.

Istotnym elementem projektu było zdigitalizowanie trzech spuścizn archiwalnych przez dr. Artura Hamryszczaka, pracownika Ośrodka Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL. Cyfryzacji poddano wybraną dokumentację pozostałą po ks. Jańskim, założycielu Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego i działaczu emigracyjnym. Wśród nich znalazły się archiwalia przywiezione z Paryża – materiały po Wielkiej Emigracji. Udostępniono także dokumenty pozostałe po ks. Kaj-siewiczzu – współzałożycielu zgromadzenia, uczestniku powstania listopadowego, spowiedniku m.in. Norwida i Krasieńskiego. Wyeksponowano również dokumenty po historyku, ks. Walerianie Kalince – uczestniku powstania krakowskiego w 1846 roku, współpracowniku Hotelu Lambert, kierowniku dyplomatycznej Agencji Szwedzkiej podczas powstania styczniowego, który w 1868 roku wstąpił do zmartwychwstańców, a także kierował pierwszą w kraju fundacją zgromadzenia we Lwowie. Wybrane zdigitalizowane dokumenty umieszczono na stronie internetowej muzeum³⁴, a wszystkie kopie cyfrowe są udostępniane w archiwum zmartwychwstańców w Rzymie.

Dodatkowo dr A. Hamryszczak wraz z archiwistą zgromadzenia ks. Krzysztofem Swołem rozpoczęli implementację w archiwum zmartwychwstańców w Rzymie elektronicznego inwentarza, czyli Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej (ZoSIA), dzięki umowie z Naczelną Dyрекcją Archiwów Państwowych.

Ważnym elementem projektu było upowszechnienie dziedzictwa zakonu. Założono więc ogólnodostępną stronę internetową Muzeum Zgromadzenia Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa w Rzymie³⁵. Dla poszerzenia jej funkcjonalności utworzono zakładki, dające możliwość wyboru najważniejszych zagadnień. Podziału dokonano w następującej kolejności: Aktualności, Muzeum, Zgromadzenia, Sale ekspozycyjne, Archiwalia, Skarby archiwum. Zrealizowany został również 20-minutowy film o historii rzymskiego klasztoru pt. *Zmartwychwstańcy. Ludzie. Idee. Działania*³⁶.

Na uwagę zasługują także konferencje, które dały możliwość wymiany opinii, zaprezentowania wieloletnich badań prelegentów nad dziejami zakonu, a tym samym zaistniała szansa uprzyśpieszenia większemu gronu wyników badań naukowych. Pierwsza z nich odbyła się dnia 20 listopada 2023 roku w sali Consulatatus zamojskiego ratusza. Jej organizatorami byli: Dom Generalny Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego, Akademia Zamojska, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Muzeum Narodowe w Lublinie.

³³ M. Serafinowicz, *Ocena stanu zachowania zbioru wybranych zabytków na podłożu papierowym w Archiwum Księżych Zmartwychwstańców w Rzymie*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 175-185; też, *Assessment of the Conservation Status of the Selected Manuscripts in the Archive of the Resurrectionist Fathers in Rome*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 357-367.

³⁴ <https://muzeumzmartwychwstancow.eu/> (dostęp: 3.04.2024).

³⁵ Tamże.

³⁶ Film jest dostępny na stronie internetowej: <https://muzeumzmartwychwstancow.eu/> (dostęp: 3.04.2024).

Otwarcie muzeum w Rzymie miało miejsce dnia 15 grudnia 2023 roku i poprzedzone zostało kolejną konferencją *Rzym: Zakon Zmartwychwstania Pańskiego. Historia, zbiory sztuki, archiwalia*. Efektem tych spotkań są publikacje naukowe, dostępne na platformie cyfrowej, a także w wersji papierowej w wysoko punktowanych czasopismach „Biografistyka Pedagogiczna”³⁷ i „Facta Simonidis”³⁸.

Już poza projektem, chcąc dokonać promocji czasopism, w których ukazały się publikacje naukowe poświęcone zmartwychwstańcom, zorganizowano dnia 5 marca 2024 roku w Akademii Zamojskiej kolejną konferencję przy współdziałaniu instytutów tejże uczelni – Pedagogiki oraz Rynku Sztuki i Zarządzania w Kultu-rze, a także kierunku muzeologia Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Temat przewodni brzmiał *Zmartwychwstańcy dla kultury polskiej*. Tym razem główny akcent sesji skierowano na pedagogiczny aspekt działalności zmartwychwstańców oraz elementy, które wiążą się z umacnianiem kultury polskiej i patriotyzmu.

Kolejnym etapem prac muzealno-inwentaryzacyjnych w siedzibie kurii generalnej zakonu będzie przygotowanie magazynu studyjnego, gdzie umieszczone zostaną obiekty, których nie ujęto na dotychczasowej ekspozycji.

Muzeum zmartwychwstańców w Rzymie, które powstało w 2023 roku, jest szczególnie miejscem na mapie muzealnictwa polskiego poza granicami kraju. Wieloaspektowe działania, które doprowadziły do jego otwarcia, stanowią dobry przykład harmonijnego współdziałania kościelnych instytucji kulturowych z polskimi ośrodkami naukowymi oraz Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Opracowania

- Chotyńska Melania, *Bogdan Jański i jego współczesni*, „Perspektywy Kultury”, 29 (2020) nr 2, s. 25-41.
- Czapla Benjamin, *Antoni Patek. Zegarmistrz królów*, Warszawa 2021.
- Czapla Benjamin, *Connections of Antoni Patek with the Resurrectionists*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 63-72.
- Czapla Benjamin, *Kontakty Antoniego Patka ze zmartwychwstańcami*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 53-62.
- Gawlik Maciej, *From the Cold to Rome – a Short Account of the Life of the Resurrectionist Father Walerian Damazy Przewłocki*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 93-116.
- Gawlik Maciej, *Wątki polskie w Dzienniku o. Piotra Semenienki*, Kraków 2024.
- Gawlik Maciej, *Z Zimna do Rzymu – krótka opowieść o życiu zmartwychwstańca ks. Waleriana Damazego Przewłockiego*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 71-92.

³⁷ <https://czaz.akademiazamojska.edu.pl/index.php/bp> (dostęp: 16.10.2024).

³⁸ <https://czaz.akademiazamojska.edu.pl/index.php/fs> (dostęp: 16.10.2024).

- Hamryszczak Artur, *Archiwum w Domu Generalnym Zgromadzenia Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa w Rzymie*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 23-40.
- Hamryszczak Artur, *Biograficzne Muzeum Domu Pamięci św. Jana Pawła II w Kraczkowej i jego rola duszpastersko-pedagogiczna*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 6 (2021) nr 2, s. 259-281.
- Hamryszczak Artur, *Muzeum lat Dziecięcych Prymasa Tysiąclecia Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Zuzeli*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 114 (2020) s. 97-122.
- Hamryszczak Artur, *Muzeum Stefana kardynała Wyszyńskiego w Stoczku Klasztornym jako przykład biograficznego muzeum kościelnego*, „Studia Warmińskie”, 60 (2023) s. 437-456.
- Hamryszczak Artur, *Ogólnopolska konferencja naukowa „Ekspozycje stałe w muzeach Kościoła rzymskokatolickiego. Historia i współczesność”*. Lublin 15 grudnia 2020 roku, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 115 (2021) s. 599-602.
- Hamryszczak Artur, *The Archives at the General House of the Congregation of the Resurrection of Our Lord Jesus Christ in Rome*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 203-220.
- Iwicki John, *Charyzmat zmartwychwstańców. Historia Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego*, t. 1, 1836-1886, tłum. J. Zagórski, Katowice 1990; t. 2, 1887-1932, tłum. W. Mleczek, J. Piątkowska-Osińska, B. Tischner, Kraków-Kielce 2007.
- Jamska Barbara, *From Vienna to Mentorella. Empress Maria Theresa's gift to the Sanctuary of Our Lady*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 221-242.
- Jamska Barbara, *Z Wiednia do Mentorelli. Dar cesarzowej Marii Teresy dla sanktuarium Matki Bożej*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 41-60.
- Jamski Piotr Jacek, *How the Spirituality of the Resurrectionists Transformed the Cultural Environment. The Lord's Prayer of Father Piotr Semenenko and Feliks Count Sobański*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 243-270.
- Jamski Piotr Jacek, *Jak duchowość zmartwychwstańców przekształcała środowisko kulturowe. Modlitwa Pańska o Piotra Semeneki i Feliksa hr. Sobańskiego*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 61-88.
- Kajsiewicz Hieronim, *Pamiętnik o początkach Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego*, w: tegoż, *Pisma*, t. III, Berlin-Kraków, s. 402-527.
- Kardaś Artur, *Hieronim Kajsiewicz – dom, marzenia, powołanie*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 119-140.
- Kardaś Artur, *Hieronim Kajsiewicz – Home, Dreams, and Calling*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 141-164.
- Kaszuba Tadeusz, Libera Łukasz, *Spis przedmiotów pamiątkowych umieszczonych w Muzeum Domu Generalnego oo. Zmartwychwstańców w Rzymie*, Rzym 1997.
- Lameński Lechosław, *Badacze ukraińscy o Tomaszu Oskarze Sosnowskim, synu ziemi wołyńskiej*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 221-236.
- Lameński Lechosław, *Tomasz Oskar Sosnowski 1810-1886. Rzeźbiarz Polski w Rzymie*, Lublin 1997.
- Lameński Lechosław, *Ukrainian Scholars on Tomasz Oskar Sosnowski, the Son of the Volhynia Region*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 237-252.
- Lechert Antoni, *List do Piotra Semeneki CR*, z 18 lipca 1883, CRA-R 37145; z 19 lipca 1883, CRA-R 37146, za: J. Iwicki, *Charyzmat zmartwychwstańców. Historia Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego*, t. 2, 1887-1932, tłum. W. Mleczek, J. Piątkowska-Osińska, B. Tischner, Kraków-Kielce 2007, s. 32.
- Mleczek Wojciech, *Zasób archiwum księży zmartwychwstańców w Rzymie*, w: *Archiwa kościelne w niepodległej Polsce*, red. A. Laszuk, Warszawa 2020, s. 207-218.

- Nestorow Dagny, Nestorow Rafał, *Between Mentorella and Paris. Father Leon Zbyszewski's (1832-1907). Artistic Vision of the Cracow Resurrectionist Church*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 299-326.
- Nestorow Dagny, Nestorow Rafał, *Pomiędzy Mentorellą a Paryżem. Artystyczna wizja krakowskiego kościoła Zmartwychwstańców ojca Leona Zbyszewskiego (1832-1907)*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 117-144.
- Nitka Maria, *Kościół pw. Zmartwychwstania Pańskiego w Rzymie jako świątynia Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 145-174.
- Nitka Maria, *The Church of the Resurrection in Rome as a Temple of the Polish-Lithuanian Commonwealth*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 327-356.
- Nowak Alina, *Aleksander Jelowicki (1804–1877) – an Extraordinary among the Extraordinary*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 317-332.
- Nowak Alina, *Aleksander Jelowicki (1804-1877) – nieprzeciętny wśród przeciętnych*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 301-316.
- Sanak Marcin, *Ksiądz Eustachy Skrochowski (1843-1895) jako badacz starożytności chrześcijańskiej*, w: *Starożytność chrześcijańska. Materiały zebrane*, red. J.C. Kałużny, t. 4, Kraków 2016, s. 117-150.
- Serafinowicz Maria, *Assessment of the Conservation Status of the Selected Manuscripts in the Archive of the Resurrectionist Fathers in Rome*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 357-367.
- Serafinowicz Maria, *Ocena stanu zachowania zbioru wybranych zabytków na podłożu papierowym w Archiwum Księży Zmartwychwstańców w Rzymie*, „Facta Simonidis”, 16 (2023) nr 3, s. 175-185.
- Skrzydłewska Beata, *Ksiądz Eustachy Skrochowski – prekursor muzealnictwa kościelnego*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 321-340.
- Skrzydłewska Beata, *Muzea Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce. Informator*, Kielce 2004.
- Skrzydłewska Beata, *Muzea wyznaniowe. Funkcja – cele – zadania*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 112 (2019) s. 349-362.
- Skrzydłewska Beata, *Priest Eustachy Skrochowski – Pioneer of Church Museology*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 8 (2023) nr 3, s. 341-354.
- Skrzydłewska Beata, *Problemy i wyzwania muzealnictwa kościelnego w Polsce*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 104 (2015) s. 259-268.
- Skrzydłewska Beata, *Problemy i wyzwania muzealnictwa kościelnego w Polsce. Historia i współczesność*, w: *Muzea kościelne wobec nowych wyzwań*, red. N.W. Błażejczyk, P. Majewski, Warszawa 2019, s. 133-146.
- Smoczyński Wincenty, *Rzym. Jego kościoły i pomniki. Upominek pielgrzymom polskim*, Kraków 1902.
- Szczebak Władysław, *Muzeum Diecezjalne w Tarnowie na tle dziejów muzealnictwa kościelnego w Polsce*, Tarnów 2003.
- Zahorski Witold, *Polak we Włoszech*, Rzym 1983.

Netografia

- <https://muzeumzmartwychwstancow.eu/film/> (dostęp: 3.04.2024).
- <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkurtzr.html> (dostęp: 22.07.2024).
- <https://zmartwychwstancy.pl/placowki> (dostęp: 9.06.2024).
- <https://zmartwychwstancy.pl/historia> (dostęp: 22.07.2024).